

เทศน์อบรมพระ ณ วัดป่าบ้านตาด
 เมื่อวันที่ ๒ กันยายน พุทธศักราช ๒๕๒๕
ปรารภความเพียรจึงตั้งหลักได้

ศาสนาพุทธเราเป็นธรรมล้ำค่าหาที่ขัดที่แย้งไม่ได้ หากว่าชาวพุทธเราได้นำ ศาสนธรรมของพระพุทธเจ้าไปปฏิบัติต่อตัวเอง ครอบครัว หน้าที่การงาน ทั้งส่วนตัว และส่วนรวมแล้ว ชาวพุทธนี้แหละจะเป็นผู้มีความร่มเย็นเป็นสุขมากที่สุดทีเดียว สำคัญที่ความ สนใจที่จะปฏิบัติต่อหลักธรรมให้เป็นความสงบสุขต่อตนและครอบครัว ให้สมชื่อสม นามว่าเป็นชาวพุทธนั้น รู้สึกว่ามีน้อยมากทีเดียวแทบจะไม่ปรากฏ เนื่องจากจิตใจถูก ทุ่มเทไปทางอื่นเสียมากต่อมาก ที่ไปทางเสียก็ไม่ค่อยพอ ๆ กัน ส่วนคำพูดติดปากนั้น ว่าถือศาสนาพุทธ แต่สิ่งที่ติดใจนั้นก็คือความอยาก ความต้องการ ความสะดวกสบาย ความเห็นแก่ได้ไม่มีขอบเขตเหตุผลบ้างเลย นี่เป็นพื้นของจิตที่ให้แสดงออกในทางขัด กับชาวพุทธตลอดเวลา

คำว่าพุทธคือความรู้ การปฏิบัติตนตามหลักของชาวพุทธนั้นไม่ค่อยปรากฏเลย หากได้นำพุทธศาสนาไปปฏิบัติสมนามว่าเป็นชาวพุทธแล้ว บ้านเมืองก็จะมี ความร่มเย็นเป็นสุข สังคมน้อยใหญ่ไม่ว่าบ้านนอกในเมืองก็จะมี ความร่มเย็นเป็นสุข การเบียดเบียนทำลายกัน การรีดไถคดโกง การฉกฉกปล้นจี้ การข่มขืนชำเรา การเอา รัดเอาเปรียบ คอร์รัปชันที่เด่น ๆ ในชาวพุทธที่ถือศาสนาแต่ปากก็จะเบา ลงกว่าที่เป็นอยู่ไม่อาจสงสัย เพราะความเห็นแก่ธรรมย่อมไม่เห็นแก่ได้ถ่ายเดียว

คนเราเมื่อเชื่อใจกันได้ก็เชื่อถือกันและสนิทสนมกัน เชื่อใจกันไม่ได้จะหาความ เชื่อถือกันมาจากไหน เพราะความเชื่อถือมาจากความเชื่อใจกัน แม้ตัวเองแต่ละราย ๆ ก็เชื่อตัวเองไม่ได้ แล้วจะไปกว้านเอาคนอื่นมาให้เชื่อตัวเองได้อย่างไร เราก็เชื่อเราไม่ได้ ในขณะที่เดียวกันก็เชื่อเขาไม่ได้ เพราะความรู้สึกและความประพฤติต่ำทรามพอ ๆ กัน สุดท้ายก็ไม่มีใครเชื่อกันได้ ว่างใจกันไม่ได้ สิ่งที่ทำให้ว่างใจกันไม่ได้ เพราะสิ่งที่ ทำลายความว่างใจกันมันฝังอยู่ในจิตใจ และแสดงออกให้เห็นอยู่เสมอ ในเมื่อได้ โอกาสพอที่จะแสดงออกได้ทั้งที่แจ้งและที่ลับ การงานไม่ว่าส่วนใหญ่ส่วนย่อย ส่วน บุคคล จึงเต็มไปด้วยสิ่งสกปรกโสมนมอันไม่ใช่เรื่องของพุทธของชาวพุทธจะพึงทำ อย่างนั้นได้ แต่ก็ทำกันได้อย่างออกหน้าออกตา เพราะสิ่งต่ำทรามเหล่านั้นมันมีอำนาจมาก และมีความรู้สึกอย่างเดียวกัน นิยมอย่างเดียวกัน การกระทำหรือกิริยาที่แสดงออกทุก อากาการจึงเป็นอย่างเดียวกันไป

เมื่อนำหลักพุทธศาสนา มาเทียบกับชาวพุทธเราแล้ว รู้สึกใกล้เคียงกันมากเหมือนคนละโลก แม้แต่ทำงานเกี่ยวแก่พุทธศาสนา ก็ไม่พ้นที่จะนำเอาสิ่งสกปรกสิ่งทำลายเข้ามาแทรกจนได้ บางกรณีถึงกับออกหน้าออกตาไม่ระคายอายบ้างเลย เมื่อเป็นเช่นนั้น ศาสนธรรมจะเจริญได้อย่างไร เพราะศาสนาเจริญในหัวใจคนไม่ได้ถ้ามีแต่โลกมีแต่โลกเต็มหัวใจ ธรรมเข้าไม่ถึง เมื่อเป็นเช่นนั้นก็มีแต่สิ่งที่เคยเจริญอยู่ในหัวใจโลกมานานแล้วนั้นแลเป็นตัวเจริญ จึงทำให้โลกได้รับความทุกข์ความเดือดร้อนความลุ่มจมฉิบหายไม่หยุดหย่อนผ่อนคลาย และไม่มีชีวิตหลากหลายกันเลย ทั้ง ๆ ที่สิ่งที่ทำให้ชีวิตหลากหลาย ความรับรู้เหตุการณ์ต่าง ๆ ที่พอจะทำให้ชีวิตหลากหลายมีอยู่ ศาสนธรรมถ้านำไปปฏิบัติ นำไปพิจารณาพิจารณาเทียบเคียงในทางคุณและโทษพอประมาณแล้ว จะมีเครื่องมือใดเหนือสติปัญญาซึ่งเป็นหลักของศาสนานี้ไปได้ ที่จะไม่ให้รู้ตามหลักความจริง ทั้งฝ่ายโทษฝ่ายคุณที่สัมผัสสัมพันธ์กันอยู่ตลอดเวลาเรื่อยมา ต้องรู้และหาอุบายละถอนปล่อยวางจนได้

เมื่อยื่นเข้ามาถึงพวกเราผู้เป็นนักปฏิบัติแล้วก็ยังเป็นลักษณะเดียวกันนี้ เป็นแต่เพียงหยาบละเอียดต่างกันเท่านั้น หากไม่พ้นสิ่งเหล่านี้จะเคลือบแฝงอยู่ทุกระยะในหัวใจของเราผู้ปฏิบัติจนได้ ฉะนั้นจึงได้เตือนแล้วเตือนเล่า เพื่อให้รู้กลุณาของสิ่งไม่ดีทั้งหลายซึ่งฝังอยู่ภายในใจและแสดงออกมา โดยเจ้าตัวก็ไม่รู้ว่าเป็นความผิดความพลาด เพราะเป็นความเคยชินของสิ่งนั้น เป็นทางเดินอันราบรื่นของสิ่งไม่ดีนั้นเดินเสียทั้งวันทั้งคืน ยืนเดินนั่งนอน จะเรียกว่าทุกขณะจิตก็ได้ถ้าไม่มีสติปัญญาคอยสังเกต มีแต่ทางเดินของกิเลสตัณหาอาสวะ มีแต่ทางขวนขวาย มีแต่ทางกอบโกยของกิเลสอาสวะเพื่อนำทุกข์มาเผาผลาญเราอย่างเดียว แม้จะให้ชื่อว่าคลังทุกข์ เศรษฐีทุกข์ก็ไม่น่าจะผิด เพราะความจริงเป็นอย่างนั้นภายในใจแต่ละดวง โดยไม่เลือกชาติชั้นวรรณะเพศวัยใด ๆ เลย

การปฏิบัติธรรมจึงต้องได้ใช้ความพิจารณา ใช้ความอุตสาหะพยายาม มีความจดจ่อต่อเนื่องกันเป็นลำดับลำดับ ไม่เช่นนั้นก็ไม่ทันสิ่งที่รวดเร็วและราบรื่น ซึ่งเตรียมพร้อมอยู่ภายในใจมาเป็นประจำ จะฉวยโอกาสทำงานของมันจนได้ เราจะเห็นได้เวลาเริ่มต้นฝึกหัดปฏิบัติธรรมคือจิตตภาวนา ส่วนหยาบ ๆ กวานั้นเราไม่นำมาพูด เช่นหลักวินัยนี้เป็นส่วนหยาบ หลักธรรมนี้สำคัญ ขณะปฏิบัติในขั้นเริ่มแรกจะมีแต่ลัมเป็นส่วนมาก ลูกไม่ค่อยจะได้ มีแต่ลัมแต่กลิ้งไปเรื่อย ๆ คือจิตตอกเอยขึ้นไม่ได้

พอพยายามตั้งสติขึ้นมาสักครู่เดียวก็ลัมไปแล้ว นานเท่าไรเวลาลัมไปนั้นไม่อาจนับได้ จากนั้นก็กลิ้งไปเลย เจ้าของไม่รู้เพราะมีสิ่งหนึ่งทำให้ลัมอีกสิ่งหนึ่งทำให้กลิ้ง และมีสิ่งหนึ่งปิดบังไม่ให้รู้ไม่ไห้ระลึกได้ง่าย จึงลุกยากเวลาลัมลงไปแล้ว ฟันได้ยาก มี

แต่กลับไปเรื่อย ๆ ทั้งที่เราก็พยายามอยู่อย่างเต็มที่ แต่อุบายวิธีการต่าง ๆ ของเราที่จะต่อสู้กับสิ่งรวดเร็ว สิ่งที่ชัดเจนบนหัวใจอันเป็นฝ่ายต่ำนั้น มันเหนือกำลังสติปัญญาของเราจะต่อสู้หรือต้านทานมันได้ พอตั้งได้ขณะเดียวซึ่งเหมือนกับจะลुकนั้นเอง เรียกว่า ล้มลุก ล้มแล้วตั้งใจจะลุก มันลุกไม่ขึ้น ถูกมันเตะกลับไปอีกแล้ว เอ้า พยายามตั้งใหม่

สิ่งที่เป็นข้าศึกรู้สึกว่ามันรวดเร็วอย่างมากทีเดียว ทางตาก็เร็ว เข้าสู่ความรู้สึกทางหู ก็เข้าสู่ความรู้สึกที่จะยังให้กิเลสกำเริบขึ้นเป็นกายเป็นกอง มันรวดเร็วมากสิ่งล้มผัสสัมพันธทั้งหลาย ซึ่งเป็นฝ่ายของกิเลสจะกอบโกยเอาผลประโยชน์แล้วรู้สึกมันรวดเร็ว ไม่มีคำว่าเมื่อยและอ่อนเพลียบ้างเลย จึงไม่ทันมันได้ง่าย ๆ แม้ไม่มีหน้าที่การงานอะไรมายุ่งกวนในวงความเพียรก็ตาม มีแต่ตั้งหน้าตั้งตาฝึกกรรมาน เพื่อใจจะได้มีความสงบด้วยบทรธรรมที่ตนเคยถนัดก็ตาม ก็ไม่พินที่ใจจะหลุดลอยจากบทรธรรมนั้นออกไป ด้วยอำนาจของกิเลสหลุดลากไปจนได้

นี้ได้คิดย้อนหลังถึงภาคปฏิบัติของตน อยู่ดี ๆ เวลาเรายังไม่ได้ออกปฏิบัติ ความคึกคะนองของจิตก็มี แต่รู้สึกไม่แสดงลวดลายให้เห็นอย่างชัดเจนและรวดเร็วเหมือนขณะออกปฏิบัติในขั้นเริ่มแรก ซึ่งแสดงอย่างรวดเร็วทีเดียว คือแสดงอาการกำเริบ รุกก็ง่าย เกลียดก็ง่าย ฉุนเฉียวก็ง่าย อะไร ๆ เร็วไปหมด ถึงกับตัวเองงไปทีเดียว แต่ก่อนในเวลาที่ยังไม่ได้ตั้งใจประพฤติปฏิบัติไม่เห็นเป็นเช่นนี้ แต่เมื่อตั้งใจมาประพฤติปฏิบัติจริง ๆ แล้ว แทนที่สิ่งเหล่านี้จะค่อยจางลงไป ๆ ทำไมจึงกลับรวดเร็วขึ้นมาอย่างไม่คาดไม่ฝันเช่นนี้ มันเป็นเพราะเหตุไร คำว่าเป็นเพราะเหตุไรก็ตามตัวเองไปอย่างนั้นแล เพราะไม่ทราบสาเหตุของมัน

ความจริงเรื่องความรวดเร็วของจิตนั้น เป็นเพราะสติเราพอรู้ทันมันบ้าง เพราะในขณะที่เรามาฝึกฝนอบรมนั้นเราพอมีสติอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นจึงทราบความรวดเร็วของกิเลสประเภทต่าง ๆ ได้พอประมาณ แต่เราไม่อยากจะพูดเช่นนี้ อยากจะพูดเพื่อให้มีแง่ใจว่ามันทำทนายเรา เพื่อจะให้ม่แก่ใจต่อสู้กันให้หนักหน่วงกว่าที่เป็นอยู่ เวลาจิตไม่สงบมันแสดงความผาดโผนเช่นนั้นแลจงพากันจดจำไว้

ใจนี้เป็นตัวคึกตัวคะนองและรวดเร็วมากทีเดียวในผู้ปฏิบัติเช่นนั้นแล เหมือนกับทำทนายเรา เราตั้งใจจะปราบมัน มันกลับทำทนายเราเพราะมันเคยปราบเราอยู่แล้ว ไม่ทราบว่ามันจะปราบเราอะไรอีก นอกจากมันทำทนายเราเล่นเท่านั้น เราเคยเห็นได้ชัด ๆ ว่าจิตล้มลุกคลุกคลาน ลุกได้แต่ชั่วขณะแล้วก็คลานไปเลย กลับไปเลยเป็นส่วนมาก แต่อย่างไรก็ตามเมื่อความมุ่มม่น ความอูตสำหรับพยายาม ความเป็นนักต่อสู้ ยังมีเต็มอยู่ภายในใจแล้ว ก็พินเงื่อมมือแห่งความพากเพียรไปไม่ได้ จิตที่เคยคึกคะนองไม่คาดคิดว่าจะสงบตัวลงได้เลย ก็สงบลงได้ด้วยอำนาจแห่งการต่อสู้หรือความพากเพียรบึกบึนจนได้ เมื่อ

จิตสงบให้เห็นชัดเจนแล้ว ก็เป็นความแปลกประหลาด เป็นความอัศจรรย์ขึ้นมาภายในใจ แน่ใจว่าตนได้เรื่อนอยู่ เรือนพักอันอบอุ่นในชั้นนี้แล้ว

พอถอยออกมาจากความสงบ ความเอิบอิ่มของใจที่เคยได้รับในขณะที่ใจสงบนั้น ก็แสดงเป็นผลให้เห็นอย่างชัดเจนว่า มีความกระหึ่มอยู่ภายใน เพิ่มศรัทธาขึ้น เพิ่มความมั่นใจขึ้น ในขณะที่เดียวกันก็เป็นการเพิ่มความเพียรความอดทนสำหรับพยายามขึ้นมาโดยลำดับ ใจก็ยิ่งนับวันสงบลงไป สิ่งที่รวดเร็วทั้งหลายหรือสิ่งเลวร้ายทั้งหลายก็ค่อยสงบตัวลงไป ใจมีความสงบเป็นเรื่อนอยู่ เรือนพักของตัวเอง มีความรื่นเริงเป็นสุข ท่านเรียกว่า สมถธรรม สมถธรรมนี้แลเป็นเรื่อนอยู่เรือนพักของใจ ใจไม่ดิ้นรนกวัดแกว่งจนหาที่จอดที่แวะไม่ได้เหมือนอย่างแต่ก่อน พอตั้งตัวได้ด้วยความสงบใจ ใจมีธรรมคือความสงบเป็นเครื่องตีมย้อมเอิบอิ่มอยู่ภายใน ไม่หิวไม่กระหาย ไม่คว้าน้ำร้อนนี้เหมือนดังที่เคยเป็นมา นี่คือผลแห่งการปฏิบัติมาจากความลุ่มลึกคลุกคลานกลายมาเป็นความตั้งตัวได้ในชั้นนี้

เมื่อใจตั้งตัวได้แล้วก็ต้องเสริมกำลังเข้าโดยลำดับลำดับ คำว่าความสงบนั้นไม่ได้อยู่คงที่ดังที่ปรากฏในชั้นเริ่มแรก ย่อมจะเปลี่ยนตัวเองเข้าสู่ความละเอียดเสมอไปจาก ความเพียรเป็นเครื่องหนุน สงบลงจนแน่น แน่น ลำดับจากนั้นก็เป็นที่ฐานของสมาธิขึ้นที่ใจ ใจจะสงบอารมณ์ก็ตาม ยังมีความคิดปรุงแต่งอะไรอยู่ก็ตามก็ไม่วุ่นวาย ไม่ได้คิดปรุงแต่งไปในทางที่เป็นพิษเป็นภัยเหมือนอย่างแต่ก่อน เมื่อกำหนดย้อนมาดูความรู้นี้ก็เป็นที่ฐานแห่งความสงบอยู่ตามปกติ รู้เห็นได้อย่างชัดเจน จนถึงกับแน่นหนามั่นคง ประจักษ์ ประหนึ่งว่าหินทั้งก้อนแน่นอยู่นั้น นี่คือพื้นฐานแห่งความสงบของใจ นี้เรียกว่า ใจมีอาหาร มีเครื่องตีมย้อม มีเครื่องธรรมเป็นเครื่องอยู่คือสมถธรรม เย็นสบาย

เริ่มเห็นคุณค่าของศาสนาเพราะเริ่มเห็นความแปลกประหลาดความสุข ความสบาย ซึ่งไม่เคยเป็นมาภายในใจตัวเอง แต่ได้ปรากฏขึ้นด้วยการปฏิบัติตามหลักศาสนา หรือปฏิบัติจิตตภาวนา ใจไม่วอกแวกคลอนแคลน ใจทรงตัวอยู่ด้วยความสม่ำเสมอกับสมาธิขั้นนี้ หรือกับความสงบประเภทนี้ อยู่ไหนก็พออยู่พอไป สบาย ความวุ่นวายไม่มารบกวน ก็จิตนั่นเองไม่ออกกว้านหาหาพิษมาเผาตนเองเหมือนอย่างแต่ก่อน เพราะมีธรรมเป็นธรรมารส ความลุ่มลึกคลุกคลานก็ค่อยจางไป ๆ จนถึงขั้นดังกล่าวนี้

เพื่อความถูกต้องแม่นยำ เพื่อไม่ให้เสียเวลาในการประพฤติปฏิบัติ ซึ่งส่วนมากมักเป็นกันแทบทั้งนั้น คือเมื่อจิตมีความสงบ และมีความสงบจนเป็นที่ฐานแล้ว คนเราชอบสะดวกชอบสบาย ก็อยู่ที่นั่นเสีย ติดอยู่ในความสงบ เพลินอยู่ในความสงบนั้นเสีย ไม่อยากจะคิดอ่านทางด้านปัญญา พินิจพิจารณาให้เกิดความแยกกายและเป็นความสุขอันละเอียดอ่อนยิ่งกว่านั้นต่อไปอีก ทั้งนี้เพราะใจยังไม่เคยเห็นผลทางด้าน

ปัญญา เห็นผลเฉพาะทางด้านสมาธิจึงต้องติดพันกันอยู่กับนี้ ดีไม่ดีจะไม่สนใจพิจารณาทางด้านปัญญาเลย พอจิตออกคิดทางด้านปัญญาเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งเป็นเรื่องของการทำงานก็เกิดความรำคาญใจเสีย เช่นเดียวกับคนขี่เกี้ยวไปทำงานขุดดินฟันไม้ตากแดดตากฝนเล็กน้อย ก็ถือว่าเป็นความไม่สะดวกสบาย แล้วก็กลับเข้ามานอนอยู่ในร่มเสียงานก็ไม่ได้อะไร นี่ผู้ที่เพลินอยู่ในสมาธิก็เป็นเช่นนั้นเหมือนกัน

สมาธิเป็นเพียงที่พักของใจชั่วระยะเวลาเท่านั้น ไม่ใช่เป็นมรรคเป็นผลที่จะตายใจได้อย่างแท้จริง เพราะฉะนั้นเพื่อความเหมาะสม จึงต้องออกพิจารณาทางด้านปัญญา หลังจากใจได้รับความสงบในขณะภาวนาแล้วถอนขึ้นมา พิจารณาแยกแยะทางธาตุทางชั้นทั้งภายนอกภายในได้ทั้งนั้น อย่างเอาจริงเอาจัง เพราะตอนนี้จิตยังไม่เห็นคุณค่าของปัญญาจึงไม่อยากคิด ด้วยเหตุนี้จึงต้องใช้ความบังคับและใช้สติจดจ่อควบคุมกับงานของตนในการพิจารณา บังคับจิตไม่ให้หนีไปจากงานที่ทำนั้น แยกแยะดูธาตุชั้นสิ่งที่เคยรักเคยชอบเคยติดเคยพันกันมา เคยถือเป็นตัวเป็นตนหมดทุกสิ่งทุกอย่างภายในอวัยวะนี้ จะแยกให้เห็นตามความเป็นจริง จึงต้องได้ใช้สติบังคับให้ปัญญาตรงไปตาม พินิจพิจารณาไปตามนั้น ไม่ยอมให้เกลโลลไปที่ไหน

ในขณะที่เดียวกันจิตก็อึดติดอยู่กับสมาธิอยู่แล้ว เมื่อบังคับให้ทำงานก็ยอมทำ นอกจากว่ายังไม่เคยเห็นผลของงานทางด้านปัญญาเท่านั้น จิตจึงไม่ยอมทำงานในการค้นคิด พอถูกบังคับหรือเข้าใจจากครูอาจารย์ที่แนะนำสั่งสอนโดยอุบายวิธีให้แล้ว ก็ยอมตั้งหน้าตั้งตาทำงานด้านปัญญาเพราะความเชื่อนั้น แม้นจะไม่เคยปรากฏผลมาก่อน แต่ก็เชื่อในความจริงที่ครูบาอาจารย์ทั้งหลายแนะนำให้ยอมทำตาม

ในขั้นเริ่มแรกที่ปัญญาจะเกิดนี่จึงเป็นการลำบากอยู่บ้าง เพราะจิตไม่ยอมทำงานทางด้านปัญญา พุดง่าย ๆ อยากรจะนอนสบาย ๆ อยู่ในสมาธิซึ่งก็ไม่ไปถึงไหนเหมือนอย่างคนเดินทางไปถึงร่มไม้ก็อยู่สบายในร่มไม้นั้นเสีย จะก้าวเดินไปก็ขี่เกี้ยวตากแดดตากฝน นอนอยู่นั้นมันก็ไม่ถึงไหน ด้วยเหตุนี้ปัญญาในขั้นเริ่มแรกจึงต้องได้ใช้การบังคับบัญชาพิจารณาลงไป เบญจชั้นทั้งหมดคือสังขาร เป็นของจริงล้วน ๆ อันเป็นทางเดินเพื่อความพ้นทุกข์ด้วยกันทั้งนั้นทุก ๆ อากาโร พิจารณาให้ดี

จิตในขั้นสมาธิหรือจิตธรรมดา ย่อมจะมีความรักชอบเป็นพื้นฐานอยู่ในจิตใจ ในอารมณ์ที่เป็นวิสภาพ เฉพาะอย่างยิ่งก็รูปชั้นนี้ จึงต้องได้พิจารณารูปชั้นอื่นเป็นสำคัญ ให้เป็นคู่ปรับกันกับความรักสวรักรักงาม คลี่คลายดูให้เห็นความจริงของสิ่งเหล่านี้อย่างแท้จริง ไม่ยอมให้กิเลสมันกล่อม มันเสกสรรปั้นยอของปลอมขึ้นมากล่อมสัตว์โลกให้หลงตามกันไปหมด ไม่มีรายใดจะรู้สึกตัวได้เลยว่าสิ่งเหล่านี้เป็นความจริงอย่างนั้น ๆ แต่จะเสกสรรปั้นยอขึ้นมาเป็นวิภูนิยมอย่างหนึ่งตามกิเลสว่าเป็นของสวย

ของงาม เป็นสิ่งจรรโลง เป็นเราเป็นของเราไปเสียหมด นี่ฝังลึกมากเทียว ต้องขุดให้เต็มเหนี่ยวจนถอนได้

การพิจารณาปัญญา เพื่อจะถอดถอนความฝังลึกแห่งความจอมปลอมนี้ขึ้นมาได้ โดยลำดับ ด้วยความแยบคายในร่างกายอันนี้ จิตมีความสัมพันธ์สัมพันธ์กับอาการใด บรรดาที่มีอยู่ในร่างกายนี้ ให้จับนั้นเป็นต้นเหตุเป็นจุดพิจารณา จะรู้จะเข้าใจซึมซาบไปหมด เพราะคำว่า อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา มีความเกี่ยวโยงกันไปหมดทั้งร่าง ถ้าพูดเรื่อง อสุภะอสุภัง ความแตกสลายทำลาย ความปฏิกุศลโสโครกแล้ว ก็ร่างกายมนุษย์เรานี่เป็นที่หนึ่ง ร่างกายมนุษย์คือใคร ก็คือร่างกายเรานี่เองเป็นที่หนึ่ง แม้ของใครก็เป็นที่นี่เหมือนกัน จึงแข่งกันไม่ได้เพราะมันเป็นหนึ่งด้วยกันในความเป็นของปฏิกุศล เป็นกองป่าช้าฝังศพ

ทั้ง ๆ ที่ยังไม่ตายมันก็เป็นป่าช้าอยู่แล้ว ภายในมีอะไรเต็มอยู่ในนั้น หนึ่งบาง ๆ เท่านั้นหุ้มห่อร่างไว้ ก็เลสหลอกนิดเดียวก็เคลิ้มหลับไปตามแล้ว เราจะว่าเราโง่หรือฉลาด นี่ละอุบายของกิเลส มันเอาของบาง ๆ มาหลอกเราก็ยังเชื่อ ถ้าไม่เอาปัญญาเข้าไปแก้ไปปลดไปถอดไปถอนไปรื้อออกจะไม่มีวันถอดถอนได้เลย จะถูกมันปิดอยู่นั่นตลอดไป จึงต้องใช้ปัญญาพิจารณาเข้าไปให้ฝังใจเข้าสู่ความจริง

สิ่งที่กิเลสเสกสรรปั้นยอไว้ทั้งหมดเป็นของจอมปลอมทั้งนั้น แต่ธรรมมีสติธรรมปัญญาธรรมเป็นต้น แทรกเข้าไปถึงไหนยอมเป็นของจริงขึ้นมาตามส่วนแห่งกำลังของสติปัญญาเข้าถึง และจะเป็นของจริงเต็มเม็ดเต็มหน่วย เมื่อสติปัญญามีกำลังกล้าและพิจารณาอยู่ไม่หยุดไม่ถอย สิ่งจอมปลอมทั้งหลายก็จะคลายตัวออกไปโดยหลักธรรมชาติของมัน ที่สู่ความจริงคือธรรมไม่ได้ การพิจารณาก็ไม่ต้องคาดต้องหมายภายนอกภายในมรรคผลอันใดทั้งนั้น แต่พิจารณาให้รู้ความจริงซึ่งมีอยู่กับจุดหมาย หรือเป้าหมายที่เราพิจารณาหรือในวงงานนั้น พิจารณาให้ชัดเจน อย่าลุ่มลุ่มลุ่มแบบสุกก่อนห้าม นั้นไม่ใช่ทางรู้แจ้งตามความจริง

อย่าเสียดายความคิดที่จะปล่อยให้มันเกลไถลออกไปข้างนอก นอกจากหลักสังขธรรม นั้นเป็นทางของกิเลสทั้งหมด ต้องหักต้องห้าม อดก็ยอมอดยอมทนกัน นักปฏิบัติไม่อดไม่ทนไม่ต่อสู้ไม่ฝืนใจไม่ได้ การปล่อยตามใจคือปล่อยตามกิเลสนั่นแล ให้จุดลากไป การฝืนใจ การบังคับตัวเองนั่นคือการต่อสู้กิเลส การฝืนกิเลส การบังคับ การต้านทานกิเลส ให้จำเอาไว้ แล้วพิจารณาจนเป็นที่เข้าใจ การพิจารณาภายในตามธรรมตามักจะยากกว่าพิจารณาภายนอก เช่น รูปขันธ์นี้เป็นต้น ท่านจึงสอนให้ไปเยี่ยมป่าช้า นั่นเพื่อจะให้ได้นิมิตอันไม่พึงปรารถนาเข้ามาเทียบเคียงกับความเป็นอยู่ในธาตุ

ชั้นของเราให้เป็นที่เข้าใจทั้งภายนอกภายในนี้ว่าเป็นเหมือนกันหรือเสมอกัน ให้ได้หลักได้เกณฑ์

เมื่อภายในได้หลักได้เกณฑ์แล้วภายนอกก็ปล่อยเอง ที่แรกก็นำภายนอกเข้ามาเป็นหลักเป็นเกณฑ์ เป็นกรุขหมายป้ายทางเสียก่อน เพื่อจะเข้าสู่ภายในชั้นของเราคือรูปชั้นนี้ นี้อุบายของพระพุทธเจ้าที่สอนโลกให้แก่ให้ถอดให้ถอนให้ทันกลมายาของกิเลส เมื่อไม่ได้แง่หนึ่งให้เอาแง่หนึ่ง ไม่ได้แง่หนึ่งให้เอาแง่หนึ่ง เอาจนได้ ใครจะแหลมคมยิ่งกว่าพระพุทธเจ้า เมื่อเรานำมาพิจารณาทางด้านปัญญาให้พิจารณาเช่นนี้ ไม่ยอมให้จิตออกหนีจากวงสังขารซึ่งเป็นทางราบรื่น เป็นทางมรรคทางผล ทางถอดถอนกิเลส บังคับไว้ ไม่ต้องเสียตายไม่ต้องคล้อยตามจึงชื่อว่าต่อสู้

ทนเอา เพราะเราเป็นนักต่อสู้ไม่ทนต่อข้าศึกได้อย่างไร กิเลสเป็นข้าศึกทั้งมวล ไม่ใช่เป็นมิตรเป็นสหายพอที่จะตายใจกับมัน แง่ใดก็ตามขึ้นชื่อว่ากิเลสแล้วจะเป็นแง่แห่งศัตรูทั้งนั้น แสดงออกมาเป็นพิษเป็นภัยต่อเรา เรายังจะเสียตาย เราจะยังเคลิบเคลิ้มหลงใหลกับมันอยู่ได้อย่างไร เราต้องได้ใช้สติปัญญาต่อสู้ต้านทาน ความเพียรมีเท่าไรทุ่มลงไป สิ่งอื่นเราเคยเพียรมาแล้วก็ได้ผลเพราะอำนาจแห่งความเพียรของเราเห็นประจักษ์ เราเพียรทางด้านจิตใจ เพียรทางด้านธรรมะ เพียรเพื่อถอดถอนตนเอง ทำไมจะเพียรไม่ได้

สติปัญญาใช้อย่างอื่นเราก็เคยใช้มาแล้ว ได้ผลเป็นที่พอใจมาเป็นลำดับ เหตุใดนำมาใช้ทางด้านธรรมะแก่กิเลสต้นหาอาสวะ ซึ่งเป็นสิ่งที่ละเอียดแหลมคมมาก และบังคับสัตว์ทั้งหลายให้เวียนว่ายตายเกิดอยู่ในวัฏทุกขนี้มีจำนวนมากเท่าไร นานเท่าไร เราทำไมจะทำไม่ได้เมื่อเห็นโทษของมันเต็มหัวใจอยู่เช่นนี้ ต้องได้ฝืนต้องได้พิจารณาจนผ่านพ้นไปได้

ทุกขเพราะความพากเพียรนี้ไม่ทำให้ลุ่มจมเสียหาย ไม่เหมือนทุกขเพราะอำนาจของกิเลสบีบบังคับเราไม่ว่าภพน้อยภพใหญ่ แม้ในปัจจุบันนี้กิเลสก็ไม่เคยให้ความสุขความสบายแก่เราเลย มีแต่ความทุกข์ความทรมานทั้งนั้น หากจะมีบ้างก็หมายความว่าเราจะตายเสียจริง ๆ มันก็เอาเครื่องล่อมารอกเสียชนิดหนึ่ง พอพินตัวขึ้นมามันก็จับยาพิษยัดลงไปใส่ลงไป ให้ดิ้นรนกระวนกระวายอยู่อย่างนี้เรื่อยมา จึงไม่ควรสงสัยเรื่องของกิเลสว่าจะพาวิเศษวิโสไปที่ไหนอีก หากกิเลสพาวิเศษวิโสแล้ว โลกนี้เป็นโลกแห่งกิเลสทั้งมวล ไม่ว่าท่านว่าเราเหมือนกันหมด ตลอดถึงสัตว์ดิรัจฉานมันก็ควรวิเศษไปตาม ๆ กันหมดแล้ว ธรรมต่างหากพาให้ผู้ปฏิบัติวิเศษวิโสพ้นจากทุกขไปได้ เมื่อเป็นเช่นนั้นต้องเพียรต้องพยายามเพื่อความศักดิ์สิทธิ์ด้วยธรรม

เราบวชมาเพื่อเพียร เราบวชมาเพื่อพยายาม เราบวชมาเพื่อจะต่อสู้ สงครามใดก็ตามไม่ได้เหมือนสงครามระหว่างกิเลสกับธรรมต่อสู้กัน เราเองก็เป็นเวทีก่อน ร่างกายก็เป็นเวทีก่อน จิตใจก็เป็นเวทีก่อนระหว่างกิเลสกับธรรมต่อสู้กัน ก็ต้องมีความกระทบกระเทือนบ้างเป็นธรรมดา เมื่อเราทำความเข้าใจไว้แล้วก็จะไปอดทนระอาใจอะไรอีก วันชนะจะมีอยู่จนได้ในเมื่อมีการต่อสู้ สติปัญญาอย่าละ นี้ละอาวุธอันสำคัญของผู้ปฏิบัติที่จะกำจัดสิ่งเลวร้ายทั้งหลายภายในใจให้หมดสิ้นไป เพราะอำนาจของสติปัญญานี้เป็นสำคัญอยู่มากทีเดียว ศรัทธาความเชื่อก็เป็นพื้นเป็นเครื่องจูงใจ วิริยะความเพียรเป็นเครื่องหนุนให้ต่อสู้เพื่อเอาชนะชนะได้เป็นยอดคน ยอดคนก็คือยอดเรา นี่สำคัญเวลาใช้ทางด้านปัญญาให้พิจารณาอย่างนี้ ให้ทำจริง ๆ จัง ๆ ถือเป็นการยิ่งกว่างานอื่นใดทั้งสิ้น

การต่อสู้กิเลสทำเล่นไม่ได้นะ กิเลสไม่เคยมีประเภทใดมาทำเล่น ๆ กับเรา พอเราจะต่อสู้กับกิเลสแบบเล่น ๆ แบบจริงบ้างไม่จริงบ้าง นั่นละเป็นการพัวพันวันยังค่ำหาความชนะไม่ได้เลย จึงต้องเอาจริงเอาจังตั้งแต่ขั้นเริ่มแรกไปเรื่อย ๆ แต่พอปัญญาได้ก้าวเดินบ้างและได้ก้าวเดินแล้ว เห็นคุณค่าของปัญญา เห็นผลประจักษ์ใจว่าปัญญาได้ถอดถอนกิเลสประเภทใดบ้างซึ่งเป็นยาพิษทิ้งมวลออกไปได้แล้ว จิตจะเพิ่มพลังขึ้นมาเป็นลำดับ เห็นคุณค่าแห่งปัญญามากขึ้น และเห็นคุณค่าแห่งความพ้นจากทุกข์มากขึ้น ในขณะเดียวกันก็เห็นโทษของกิเลสอาสวะทุกประเภทอย่างถึงใจ ๆ เมื่อต่างอันต่างเห็นอย่างถึงใจแล้ว ย่อมรวมมาเป็นพลังของใจให้มีแก้ไขที่จะฟาดฟันกันอย่างเต็มเม็ดเต็มหน่วย เอาเป็นเอาตายเข้าว่า เมื่อถึงขั้นนี้แล้วความซึ้งเกียรติอันเป็นเรื่องของกิเลสก็หายหน้าไปเอง นี่ชื่อว่าเราชนะมันแล้ว กิเลสตัวหมอนกัวนี่นะ

ความซึ้งเกียรติ ความอดทนระอาใจเป็นเรื่องของกิเลสทั้งมวล เมื่อชนะมันได้แล้วรู้ได้อย่างชัด ๆ เพราะไม่มีความซึ้งเกียรตินี้ แต่ก่อนความซึ้งเกียรติเต็มหัวใจ จะก้าวขาเข้าสู่ทางจงกรมก็เหมือนขาจะหลุดจะขาด จะนั่งสมาธิก็เหมือนกระดูกทุกท่อนจะขาดสะบั้นลงไป จะกำหนดภาวนาแต่ละบทละบาทก็เหมือนกับลมหายใจจะขาด ร่างกายจะแตกจะหัก นี่คือกิเลสมันทุบมันตีมันบีบบังคับไม่ให้ก้าวสู่ธรรมอันเป็นแดนที่สุขวิสัยของมันจึงต้องกวนเอามาบังคับ บีบเข้ามาเรื่อย ๆ ทีนี้พอเราต่อสู้มัน ตั้งแต่เริ่มต้นแห่งขั้นสมาธิก็ชนะความฟุ้งซ่านแบบโลก ๆ ไปได้แล้ว เห็นได้ชัดเจน

พอก้าวเข้าสู่ปัญญา นี่เริ่มจะเป็นสิ่งที่แปลกจากโลกเข้าไปโดยลำดับอยู่แล้ว ความรู้สึกของเราที่เคยเป็นอย่างไรก็จะเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ เปลี่ยนแปลงไปตามปัญญาธรรมนั้นแล พิจารณาเห็นแจ้งเห็นชัดเข้าไปตรงไหนยิ่งซึ้งยิ่งซาบลึกซึ่งละเอียดลอออย่างยิ่ง เห็นความแปลกประหลาดอัศจรรย์ของธรรมขึ้นมาเป็นลำดับลำดับ ความซึ้ง

เกียจขี้คร้านตัวเคยขัดขวางอันเป็นเรื่องของกิเลสก็ล้มระนาวไปเอง เพราะฉะนั้น ท่านจึงได้สอนไว้ว่า กิเลสจะแทรกจิตใจ อย่างสังโยชน์ ๕ เบื้องบนดังท่านกล่าวนั้นก็เรื่องของกิเลสทั้งหมด

สังโยชน์เบื้องบน ๕ ท่านก็สอนไว้ให้รู้จักวิธีปฏิบัติให้ถูกต้องเหมาะสม เมื่อจิตเพลินจนเกินตัวจะไม่พักเลยอย่างนี้ ท่านก็สอนให้ย่อนเข้าพักในสมาธิให้พอประมาณ การทำงานก็ทำ เวลาพักผ่อนนอนหลับก็พัก เวลารับประทานอาหารก็รับประทาน เวลาทำงานก็ทำตามโอกาส ตามความเหมาะสม เวลาจิตทำงานทางด้านปัญญาก็ปล่อยให้ทำเต็มที่เต็มฐาน ไม่ต้องห่วงเรื่องของสมาธิ กลัวจะหลุดจะลอยจะเสื่อมจะหายไปไหนไม่ต้องไปสนใจ อย่างไรก็ตามจะรู้จะเข้าใจ พิสูจน์พิจารณากันไป เมื่อจิตใจมีความอ่อนเพลียก็รู้เอง เมื่ออ่อนเพลียในการทำงานแล้วก็ต้องย่อนเข้ามาสู่ที่พัก คือสมาธิได้แก่ความสงบ ไม่ต้องคิดต้องปรุงเรื่องราวอะไรทั้งนั้น ขึ้นชื่อว่ากิริยาแห่งการกระทำ ระวังจิตเข้าสู่ความสงบ ปล่อยความคิดความปรุงทั้งหมดให้อยู่กับความรู้อ้วน ๆ หากในความรู้ล้วน ๆ จิตไม่ยอมอยู่ จิตจะออกทำงานก็ให้นำคำบริกรรมบทใดบทหนึ่ง มาผูกมามัดมายึดกันไว้ ให้อยู่กับนั้นจริง ๆ ไม่ต้องสนใจกับด้านปัญญาเลยในขณะนั้น

การทำหน้าที่อันใดให้เป็นหน้าที่อันนั้นจริง ๆ ไม่ให้เหยียบเรือสองแคม ทั้งจะก้าวไปทางโน้น ทั้งจะก้าวมาทางนี้ ผลสุดท้ายก็ไม่ได้เรื่องอะไร เวลาพักสมาธิก็พักให้สงบ ความสงบนั้นแลเป็นพลังของจิตที่จะออกทำงานได้อย่างคล่องตัวในทางปัญญา นี่สมาธิมีผลอย่างนี้ มีผลเป็นเครื่องหนุนให้ปัญญาได้ออกทำงานเต็มเม็ดเต็มหน่วย มีความคล่องแคล่วแกว่งกล้าเพราะสมาธิเป็นกำลังหนุน เมื่อเพลียแล้วก็พัก เวลาออกทำงานทางด้านปัญญา ไม่ต้องมาห่วงสมาธิ ตั้งหน้าตั้งตาทำ เวลาอ่อนเพลียทางด้านจิตใจเราเอง แล้วย่อนเข้ามาพัก ไม่ต้องห่วงทางปัญญา นี่คือปฏิบัติที่เหมาะสมอย่างยิ่ง ไม่คิดไม่ไค้ ตรงไปกับแนวทางที่จะให้เป็นความราบรื่น เป็นความสม่ำเสมอ

ขั้นนี้จิตเพลิน เรื่องความล้มลุกคลุกคลานนั้นหายหน้าไปแล้ว ที่กิเลสเคยตะเคยถีบแต่ก่อน กิเลสตัวนั้นหายหน้าไปแล้ว ตายไปแล้ว ความฟุ้งซ่านซึ่งเคยมีแต่ก่อนก็ถูกสมาธิเหยียบย่ำไปได้แล้ว ความมีตนนอนธการภายในร่างกาย ว่าเป็นเรานั้นเป็นของเรา เป็นต้น ก็ถูกปัญญาแยกแยะคลี่คลายดูหมดทุกชั้นทุกส่วน เห็นตามเป็นจริงแล้ว สิ่งจอมปลอมทั้งหลายที่กิเลสเสกสรรเอาไว้ก็หมดไป ๆ เหลือแต่ความจริงล้วน ๆ

ถ้าจะพิจารณาว่าเป็นอสุภะ ก็กองอสุภะทั้งหมดเต็มร่างกายอยู่นี้ มีที่ไหนที่เป็นของสวยของงาม มีแต่กองอสุภะทั้งนั้นเต็มตัวเราหรือตัวใครก็ตาม นี่เห็นได้ชัดถ้าจะพูดถึงเรื่องอสุภะนะ ก็เป็นความจริงเต็มส่วนของอสุภะ หากความงามมาแทรกไม่มีเลย ถ้าจะพูดถึง อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา ซึ่งเป็นธรรมเกี่ยวโยงกันก็เป็นอันนั้นแท้ ๆ อนิจจัง ก็เห็น

อยู่อย่างชัดเจน แปรอยู่ตลอดเวลา ทุกข์ ความบีบบังคับก็เป็นของมันอยู่ เช่นนั้น อนตตา อะไรเป็นเรา หน้าหรือเป็นเรา เนื้อหรือเป็นเรา เอ็นหรือเป็นเรา อากาโร ๓๒ นี้หรือเป็นเรา หรือดินหรือเป็นเรา น้ำหรือเป็นเรา ไฟหรือเป็นเรา ลมหรือเป็นเรา ลมก็เรียกว่าลมอยู่แล้ว ก็รู้ว่าลมอยู่แล้วมาเป็นเราได้อย่างไร ไฟเป็นไฟอยู่แล้วมาเป็นเราได้อย่างไร ดินเป็นดิน น้ำเป็นน้ำอยู่แล้วมาเป็นเราได้อย่างไรไม่อายเธอ

พอปัญญาเข้าถึงขั้นนี้แล้วรู้ ๆ สิ่งทีกิเลสเสกสรรปั้นยอว่าสิ่งเหล่านี้เป็นเราก็ปราบลงไปได้ มันไม่ใช่เรา ดินเป็นดิน จะมาเสกสรรปั้นยออย่างหน้าด้านหลอกเราได้อย่างไร ดินก็รู้จักอยู่ชัด ๆ น้ำก็รู้จักอยู่ชัด ๆ ลมรู้จักอยู่ชัด ๆ ไฟรู้จักอยู่ชัด ๆ จะมาหลอกกันได้อย่างไร เห็นกันอยู่รู้จักกันอยู่ รู้ด้วยปัญญา นี่ละความจริงทำลายความจอมปลอมนั้นออก ที่นี้คำว่า อนตตา ก็ชัดเจนซิ มันไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเรา สิ่งที่ไม่ใช่เรา ไม่ใช่ของเราคืออะไร ก็คือ อนตตา นั้นแล เห็นได้ชัด ๆ จิตก็ยิ่งมีความสง่าผ่าเผย มีความองอาจกล้าหาญ คล่องตัวด้วย สติ ปัญญา ศรัทธา ความเพียร

ความขี้เกียจขี้คร้านหายหน้าไปหมด มีแต่ได้รั้งเอาไว้ที่นี้ ความเพียรนะ เรียกว่าความเพียรแก่กล้า มันจะกลายเป็นอุทธัจจะ จิตฟุ้ง จิตเพลินในความเพียรมากไป เราก็กยับยั้งตามที่ได้อธิบายมาแล้วในการพักผ่อนด้วยสมาธิ และการทำงานด้วยปัญญาให้พอเหมาะพอสมกัน อีกทั้งเพื่อตัดกิเลสประเภทนี้ ไม่เข้าไปสู่ตาข่ายของมัน คือ อุทธัจจะ ความฟุ้งเกินไปก็ไม่พอดี หักห้ามเอาไว้ในเวลาสมควรพัก พักเอาไว้รั้งเอาไว้

ที่นี้กิเลสตัวไหนจะมาอวดเก่ง แต่ก่อนมันช่านไปหมด ครองหมดในร่างอันนี้ ร่างกายทุกส่วนมันถือว่าเป็นเราเป็นของเราทั้งนั้น เป็นมันทั้งนั้น พุดง่าย ๆ แล้วแตกกระจายลงไปด้วยความจริงคือปัญญา ตีลงไปสู่ธาตุดิน ธาตุน้ำ ธาตุลม ธาตุไฟ อันเป็นความจริงดั้งเดิม ไม่มีอะไรเป็นเราเป็นของเรา จากนั้นก็มีแต่เรื่อง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ นี่ก็เป็นเครื่องมือของกิเลส กิเลสมาแทรกมาสิงอยู่ตามนี้ อะไรเจ็บปวดที่ตรงไหนก็ว่าเราเจ็บเราปวด

พิจารณาทางเวทนา เอ้า เฉพาะอย่างยิ่งระหว่างกายกับเวทนา ทุกขเวทนา ปราภฏขึ้นมาก แยกแยะดูให้เห็นตามความเป็นจริงของมัน เวทนาจึงสักว่าเวทนาที่ปรากฏขึ้นแล้วดับไปเท่านั้น กายก็มีอยู่เช่นนี้ตามลักษณะชาติของกาย ต่างอันต่างไม่รู้เรื่องต่างอันต่างไม่ทราบความหมายของกันและกัน จะว่าเขาเป็นนั่นเป็นนี่และเป็นของกันและกันได้ยังไง ว่ากายเป็นทุกข์ ทุกข์เป็นกายได้อย่างไร มันต่างอันต่างจริงไปจับมาประสมประเสมาบวกกันทำไม ปัญญามีแยกออกซิ ให้เห็นตามความเป็นจริง ก็มีแต่ความสำคัญมั่นหมายที่ออกไปจากกิเลสนี้แล ว่าร่างกายเป็นทุกข์ ว่าทุกข์เป็นร่างกาย

เมื่อแยกเข้าไปให้เห็นตามความจริงแล้ว ทุกข์ก็สักแต่ว่าทุกข์ กายก็สักแต่ว่ากาย ไม่ปรากฏว่าเป็นเวรเป็นภัยแก่ผู้ใด นอกจากกิเลสตัวแทรกสิงให้สำคัญมั่นหมาย ว่าเราทุกข์อย่างนั้นทุกข์อย่างนี้ต่างหาก เมื่อเวลาพิจารณาแยกแยะสิ่งเหล่านั้นแล้ว มันจะพันการย้อนเข้ามาสู่ใจที่เป็นตัวการซึ่งเป็นที่อยู่ของกิเลสได้ยังไง มันก็ต้องย้อนเข้ามาสู่ เมื่อใจได้รู้ว่าสิ่งนั้นเป็นนั้น ๆ แล้ว ใจก็ไม่ไปยึดใจก็ไม่ไปสำคัญมั่นหมาย สิ่งเหล่านั้นก็เป็นความจริงขึ้นมา เพราะใจจริงตามหลักธรรมชาติของตนในขั้นนี้

สังขาร วิญญาณ ปรุจอะไร ๆ ตีชั่วมันดับทั้งนั้น เมื่อถึงขั้นนี้แล้ว ตีก็ตาม ชั่วก็ตาม เพราะคำว่าธรรมสุดยอดยิ่งวิเศษยิ่งกว่าดี ๆ นี้ไปอีก เพราะฉะนั้นท่านจึงละทิ้งบุญทั้งบาป...พระชฌาสพ เรียกว่า ปุญญาบาป ปหินบุคคล ผู้มีบุญและบาปอันละเอียดแล้ว คือ ตีก็ละ ชั่วก็ละ บุญก็ละ บาปก็ละ เพราะเป็นสมมุติด้วยกัน ฝ่ายดีฝ่ายชั่วเป็นของคู่เคียงกันไป แต่พอถึงที่แล้วปล่อยทั้งสอง นี้ก็แยกพิจารณาเข้าไปเช่นนั้น ดูตรงไหนก็ไม่เห็นมีเรามีของเรา เห็นได้อย่างชัด ๆ ประจักษ์ใจหรือประจักษ์ปัญญาแน่นอน แล ลงได้หยั่งถึงความจริงทั้งหลายด้วยปัญญาแล้วจะหวั่นยังไง สนุทฎฐิโก เห็นได้ชัด อ้อ อย่างนี้เอง ไม่ต้องบอก ปล่อยเลย ๆ

กิเลสไม่มีที่หลบซ่อนแล้ว ถูกทำลายไปหมดตั้งแต่รูปชั้นห้าถึง เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณชั้น ตีตอนเข้าไป ๆ ด้วยปัญญา ตามชั้นภูมิของปัญญา ตามขั้นของกิเลส จนกระทั่งกิเลสไม่มีที่อยู่ เข้าไปรวมอยู่ที่ใจ พิจารณาที่ไหนจิตก็ไม่พิจารณาเพราะรู้แล้วนี่ นั่นความประจักษ์ด้วยปัญญาเป็นอย่างนี้ ร่างกายที่เคยเป็นเวทีแห่งการพิจารณาแห่งการต่อสู้กับกิเลสก็หมดความจำเป็น เวทนา สัญญา สังขาร วิญญาณ แต่ละอย่าง ๆ ก็หมดความจำเป็นไป ก็เหลือแต่ตัวรังใหญ่ของมัน คือกษัตริย์วัฏจักรที่กลมกลืนเป็นอันเดียวกันกับจิตเท่านั้น

ความจริงก็ไม่ได้กลมกลืน เราหากพูดอย่างนั้น ถ้าไม่พูดเช่นนั้นมันก็จะไปหลงจิต จะไปสวางจิต รักจิต รักจิตก็รักกิเลส รักวัฏจักรวัฏจิตนั่นแล เพราะฉะนั้น จึงไม่ให้เห็นในการพิจารณา อะไรก็ตามจะขาดจะพังทลายไปด้วยกันทั้งหมดก็ให้รู้ แม้ที่สุดใจที่รู้ ๆ อยู่มันจะพังไปด้วยกิเลสก็ให้มันรู้ เมื่อถึงขั้นจะเอาให้ราบ ต้องให้รู้ให้ราบหมดไม่ให้มีเกาะมีดอนไว้เลย นี่จึงเรียกว่า ลบสมมุติภายในใจ ลบกิเลสทุกประเภทภายในใจ ลบตรงจุดสุดท้ายก็คือลอบอวิชา ทำลายอวิชาพังลงไป ทลายลงไปแล้ว ไปไหนที่นี้จิตดับไหม ไม่ดับ แต่บริสุทธิ์เต็มภูมิ สิ่งที่ดับก็มีแต่กิเลสเท่านั้นเอง ของปลอมมันดับไปได้นี่นะ เมื่อถูกของจริงพัดกันลงไปจนแหลกแตกกระจายแล้วปัญหาทั้งหมดก็ยุติลงในที่ทันใด จะฉลองชัยชนะก็ได้โดยยกธงชัยชนะขั้นสุดยอดเสาชิงว่า ไชโย ไชโย ไชโย สามจบครบพระรัตนตรัย

เมื่อธรรมชาตินี้พังทลายลงไปแล้ว จิตดวงนั้นกับจิตดวงก่อน ทั้ง ๆ ที่เป็นดวงเดียวกันนี้แล ขณะที่ลุ่มลูกคลุกคลานมาเป็นลำดับลำดับา จนกระทั่งถึงขั้นนี้แล้วเป็นอย่างใด ใจของคน ๆ เดียวนั้น อิสระ ความสุขความสบายกับความทุกข์ที่เคยเป็นมาต่างกันอย่างไบบ้าง ความโง่ความฉลาดของจิตดวงนี้ ตั้งแต่ขั้นนั้นมาถึงขั้นนี้เป็นอย่างไร รู้ได้ชัด จิตดวงนี้แหละถึงขั้นฉลาดจอมฉลาด ไม่ฉลาดจะเอาภคัตริย์จอมวิภูจักรลงจากหัวใจได้ ยังไง ต้องฉลาดเหนือจอมภคัตริย์วิภูจักรจึงเรียกว่าจอมฉลาด

ความทุกข์ทั้งหมดที่เราต่อสู้กลืนนั้นมาทำให้เราลุ่มจมที่ตรงไหน มาทำให้เราเสียหายที่ตรงไหน ผลที่เกิดขึ้นจากความทุกข์ทั้งหมดก็คือความบริสุทธิ์ของใจ เป็นอิสระเต็มที่แล้วที่นี้ เว้งว้าง อยู่ไหนอยู่ได้ อยู่ในสมมุติอยู่ในธาตุชั้นธก็ไม่ใช่สมมุติไม่ใช่ธาตุไชชั้นธ ธาตุชั้นธจะเจ็บไข้ได้ป่วย ปวดหัวตัวร้อนมากน้อยก็เป็นเรื่องของธาตุของชั้นธ ไม่ใช่วิสัยที่จะประสับประสานกันกับธรรมชาติที่เป็นวิมุตติแล้วนั้น เห็นได้อย่างชัดเจน เห็นด้วย สนทิกฎฐิโก ของตัวเอง

เพราะฉะนั้นพระชีณาสพท่านท่านจะตายในท่าใดอิริยาบถใด ก็คือพระชีณาสพตายอยู่นั้นแล ไม่มีอะไรเปลี่ยนแปลงภายในจิตท่าน เจ็บไข้ได้ป่วยธาตุชั้นธจะแสดงอาการปฏิกิริยาอย่างไรขึ้นมา จะมีลักษณะเหมือนโลกทั่ว ๆ ไปก็ตาม กระดิกพลิกแพลงไปต่าง ๆ ก็ตาม หรือมีลักษณะเหมือนร้องเหมือนครางบ้างก็ตาม เป็นเรื่องของชั้นธที่ถูกทุกขเวทนาบีบบังคับให้ดิ้นรนให้กวัดแกว่งให้เป็นไปต่าง ๆ เช่นเดียวกับไฟที่เผาไหม้สิ่งต่าง ๆ มีพื้นเป็นต้น จะต้องแสดงอาการปฏิกิริยาต่าง ๆ ขึ้นมา บางทีก็เสียงระเบิดตูมตาม ๆ เหมือนพื้นมีวิญญาณ ไฟมีวิญญาณ ส่งเปลวจดฟ้าโน่น เหมือนกับมีวิญญาณทั้งพื้นทั้งไฟจริง ๆ ความจริงไฟก็ดีพื้นก็ดี ไม่มีวิญญาณและไม่มีความรู้สึกซึ่งกันและกันเลย ทั้ง ๆ ที่แสดงต่อกันอยู่อย่างผาดโผนในเวลานั้น

นี่เรื่องธาตุเรื่องชั้นธ คือทุกขเวทนามกับรูปชั้นธที่แสดงตัวต่อกันในเวลานั้น ก็เช่นเดียวกับไฟไหม้พื้นนั้นแล มันจะมีอาการใดก็ตาม มันเป็นเรื่องของสมมุติที่ทำหน้าที่ต่อกันอยู่เพียงเท่านั้น ซึ่งต่างฝ่ายต่างก็ไม่รู้เรื่องของกัน ส่วนจิตวิมุตติจะเข้ามาเกี่ยวข้องวางสมมุติอย่างไร จิตวิมุตติต้องเป็นจิตวิมุตติ เป็นธรรมชาติที่หลุดพ้นจากสมมุติทั้งหลายโดยหลักธรรมชาติของตนอยู่แล้ว อะไรจะไปบังคับจิตดวงนั้นได้ไม่มี ไม่มีอะไรจะไปบังคับได้เลย

เมื่อพ้นไปจากสมมุตินี้ไปแล้ววิเศษไหม ถ้าจะให้ชื่อว่าวิเศษก็ไม่มีอะไรเทียบเท่าแล้วในสมมุตินี้ นี่ธรรมของพระพุทธเจ้าพร้อมเสมอที่จะยังผลให้เกิดขึ้นแก่ผู้ปฏิบัติและปฏิบัติจริงไม่สงสัย ไม่มีคำว่าล้าสมัย ถ้าเราไม่เป็นคนล้าสมัยเสียเอง ขอให้นำธรรมะของพระพุทธเจ้ามาปฏิบัติเถอะจะไม่ไปไหน จะต้องไปตามแนวทางที่พระพุทธ

เจ้าเสด็จไปแล้วนั่นแล นานไม่นานไม่สำคัญ สำคัญที่ความจริงแห่งการปฏิบัติของเรา ให้เข้าถึงความจริงแห่งธรรมเป็นลำดับเถิด จะต้องถึงความหลุดพ้นเช่นเดียวกับพระพุทธเจ้าและสาวกทั้งหลายไม่สงสัย

ธรรมนี้เป็นธรรมที่คงเส้นคงวา แสดงแต่ความจริงล้วน ๆ ความจอมปลอมไม่มีเลย ผู้ปฏิบัติให้เป็นไปตามความจริงนี้แล้ว ความปลอมจะหมดไป จะไม่ทำให้เสียผลเสียประโยชน์เสียความหวังแต่อย่างใด เพราะธรรมไม่เคยสร้างความหมตหวังให้คน นอกจากกิเลสต่างหากสร้างความหมตหวังให้โลกมาตลอดกัปตลอดกัลป์ เป็นแต่เพียงว่าโลกไม่สามารถรู้กลอุบายของมันที่สร้างความผิดหวังให้เท่านั้นเอง จึงเป็นผู้ผิดหวังไปเรื่อย ๆ เรื่อยมาและจะเรื่อยไป ผู้ปฏิบัติธรรมให้ถึงจิตถึงธรรมอย่างแท้จริงแล้วจะไม่ผิดหวัง จะต้องได้สมหวังเป็นลำดับลำดับจนกระทั่งสมหวังเต็มที่ ท่านว่าสุขเกษม นิจุฉาโต ปรินิพพุโต ความหิวโหยดับสนิท ชื่อว่าวิมุตติก็วิมุตติที่ใจตัวเคยหิวโหยนั้นละซิ

ธรรมเหล่านี้สด ๆ ร้อน ๆ อยู่กับความรู้คือใจของเราทั้งหลายผู้ปฏิบัติทุก ๆ ท่านไม่ห่างไม่ไกล เป็นมัชฌิมาอยู่ท่ามกลางผู้รู้ ๆ อยู่เวลานี้แลคือ มัชฌิมา ธรรมจะเข้าสู่ความรู้ที่เป็นมัชฌิมานี้ ไม่นอกเหนือไปจากนี้เลย เอาให้จริงให้จิงนักปฏิบัติ ขอให้เล็งถึงพระเมตตาของพระพุทธเจ้าเถอะ พระองค์ลำบากลำบากมาขนาดไหนต่อสัตว์โลกนะ ที่แรกก็ลำบากลำบากเฉพาะพระองค์แทบเป็นแทบตาย จากนั้นก็ไม่เคยอยู่ด้วยความผาสุกสบายตามพระธาตุพระขันธ์ของท่านเลย ยังต้องชวนชวายนะนำสั่งสอนสัตว์โลกทั้งสามโลก ฟังซิ ภาระใครจะมากยิ่งขึ้นกว่าภาระของพระพุทธเจ้า และหลักธรรมที่นำมาสั่งสอนสัตว์โลกนั้น ใครจะสามารถนำมาสั่งสอนได้นอกจากพระพุทธเจ้าเพียงพระองค์เดียวเท่านั้น เพราะธรรมเหล่านี้ วิชาเหล่านี้ไม่มีใครรู้ได้เห็นได้เมื่อจิตยังอยู่ในข่ายของสมมุติอยู่ ในสามแดนโลกธาตุนี้ไม่มีสัตว์รายใดรู้ได้ เพราะ สดุด ยังข้องอยู่ ไม่สามารถจะรู้ธรรมนี้ได้ เพราะธรรมนี้เป็นธรรมเหนือโลก จิตเหนือโลกแล้วค่อยรู้ได้และนำมาสอนโลกได้

เมื่อเราคิดถึงพระคุณอันล้นโลกของพระพุทธเจ้าเช่นนี้แล้ว ก็น่าจะมีแก้ไขบิบบิน เพราะล้างมือเปิบเอาเลยนี้ พระโอวาทคำสั่งสอนมีทุกสิ่งทุกอย่างไม่บกพร่อง บกพร่องเฉพาะเราเท่านั้นถ้าบกพร่อง เราเหมือนกับล้างมือเปิบ เกิดมาท่านกลางแห่งศาสนธรรมและยังได้บวชในพระพุทธศาสนา และได้ประพฤติปฏิบัติตามหลักธรรมด้วย จะเป็นผู้ที่ทอดย้ออ่อนแอไม่สมควรอย่างยิ่ง ไม่สมภูมิกับความเป็นลูกศิษย์ตถาคต จงเอาให้จริงให้จิง แม้จะไม่ได้อย่างพระพุทธเจ้าทุกกระเบียดก็ตาม ความสุขที่จะพึงได้จาก การฝึกฝนทรมาณตนนี้หนีไม่พ้น ต้องได้ตามขั้นภูมิของตน ตามกำลังความสามารถของตนจนได้

ฉะนั้นขอให้ทุก ๆ ท่านจงนำไปประพฤติปฏิบัติเพื่อถึงหลักชัยโดยทั่วกัน ให้
กิเลสได้ร้องไห้ตามเสียบ้างพอเป็นประวัติการณ์ ร้อยทั้งร้อยมีแต่โลกร้องไห้ไปตาม
กระแสนของกิเลสแทบไม่มีน้ำตาหล่อเลี้ยงตา ไม่คิดเสียดายน้ำตาบ้างหรือพระทั้งองค์
คนทั้งคนโดนแต่กิเลสเอาไม้ทิ่มแทงตาทุกภพทุกชาติ นำเวทนาเหลือประมาณ

การแสดงธรรมก็เห็นว่าพอสมควรจึงขอหยุดเพียงแค่นี้